

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Свічкарьова Я. В.

У статті проаналізовано поняття принципу дискримінації та недискримінації. Враховуючи різні підходи як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, стан закріплення цих принципів на національному та міжнародному рівнях, сформульовано власне бачення щодо сутності принципу недискримінації у забезпеченні прав людини правоохоронними органами, який полягає в тому, що всі громадяни мають бути рівними перед законом та мати однаковий доступ до захисту прав та правосуддя, без будь-якої форми дискримінації. Цей принцип вимагає, щоб правоохоронні органи діяли справедливо, безпристрасно та безупинно, незалежно від особистих характеристик чи інших особистих факторів громадян.

Наголошено, що забезпечення принципу недискримінації в роботі правоохоронних органів є важливим аспектом зміцнення довіри громадян до правоохоронної системи та забезпечення справедливості та рівності перед законом для всіх.

Зазначено, що основні принципи недискримінації базуються на рівності перед законом; об'єктивності і безупинності; захисті прав і свобод; попередженні дискримінації та сприянні інклюзивності.

Визначено, що здійснення правоохоронної діяльності на пряму корелюється з реалізацією державної антидискримінаційної політики України як важливої складової правової політики та базового елемента національного механізму забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина.

Запропоновано для запобігання та протидії дискримінації у правоохоронних органах вжити заходів щодо створення антидискримінаційних політик, а саме розробка та впровадження внутрішніх правил та правоохоронних стратегій, які забезпечують рівність і недискримінацію у всіх сферах діяльності правоохоронців.

Ключові слова: принцип недискримінації, дискримінація, права людини, правоохоронна діяльність, правоохоронні органи, справедливість, рівність перед законом.

Svichkaryova Ya. V. Application of the principle of non-discrimination in ensuring human rights by law enforcement bodies

The article analyzes the concept of the principle of discrimination and non-discrimination. Taking into account the different approaches of both domestic and foreign scientists, the state of consolidation of these principles at the national and international levels, an own vision was formulated regarding the essence of the principle of non-discrimination in the provision of human rights by law enforcement agencies, which consists in the fact that all citizens should be equal before the law and have equal access to protection of rights and justice, without any form of discrimination. This principle requires that law enforcement agencies act fairly, dispassionately, and relentlessly, regardless of the personal characteristics or other personal factors of citizens.

It was emphasized that ensuring the principle of non-discrimination in the work of law enforcement agencies is an important aspect of strengthening citizens' trust in the law enforcement system and ensuring justice and equality before the law for all.

It is noted that the main principles of non-discrimination are based on equality before the law; objectivity and continuity; protection of rights and freedoms; preventing discrimination and promoting inclusiveness.

It was determined that the implementation of law enforcement activities is directly correlated with the implementation of the state anti-discrimination policy of Ukraine as an important component of legal policy and a basic element of the national mechanism for ensuring the implementation and protection of human and citizen rights and freedoms.

In order to prevent and counter discrimination in law enforcement agencies, it is proposed to take measures to establish anti-discrimination policies, namely the development and implementation of internal rules and law enforcement strategies that ensure equality and non-discrimination in all spheres of law enforcement activities.

Key words: principle of non-discrimination, discrimination, human rights, law enforcement activity, law enforcement agencies, justice, equality before the law.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження ролі принципу недискримінації в забезпеченні прав людини для правоохоронних органів полягає в тому, що ці органи відіграють важливу роль у захисті прав та свобод громадян. Розуміння та застосування принципу недискримінації допомагає їм уникати необґрунтованих або несправедливих дій, спрямованих проти певних груп людей, на основі їхньої раси, етнічної приналежності, статі, релігії, соціального статусу тощо.

Дослідження ролі принципу недискримінації дозволяє правоохоронним органам краще розуміти потреби та права різних соціальних груп, виявляти та протидіяти випадкам дискримінації у своїй діяльності. Це сприяє покращенню взаємодії з громадськістю, підвищенню рівня довіри до правоохоронних органів та підтримці прав людини в суспільстві. Крім того, правоохоронні органи, дотримуючись принципу недискримінації, забезпечують справедливість та рівноправ'я перед законом для всіх громадян, що є основною складовою правової держави.

Стан опрацювання цієї проблематики. Дослідження засобів застосування принципу недискримінації в діяльності правоохоронних органів були предметом уваги таких дослідників: М. Буроменського, В. Буткевича, Л. Заблоцького, С. Лахівненка, П. Недбайло, Л. Нікітенко, І. Ніколайко, О. Панкевича, П. Рабіновича та інших.

Дані дослідження проводилися як на академічному рівні, так і на практичному, з метою оцінки ефективності правоохоронних практик, законодавчих засад та процедур, спрямованих на запобігання та протидію дискримінації.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей застосування принципу недискримінації у забезпеченні прав людини правоохоронними органами.

Виклад основного матеріалу. У ст. 1 Загальної декларації прав людини говориться: «Всі люди народжуються вільними й рівними у своїй гідності й правах», тоді як ст. 2 зазначає: «Кожна людина повинна мати всі права й всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або

іншого становища». У цій Декларації наводиться відмінність між рівністю гідності й прав людини й заборонаю дискримінації цих прав за переліченими ознаками [1].

Зокрема, С. Погребняк трактує принцип недискримінації як принцип, що забороняє дискримінацію, а «право на захист від дискримінації» визначає як фундаментальне право людини. Свою думку він пояснює тим, що принцип недискримінації (non-discrimination) є загально визнаним і засадничим у праві Ради Європи. Стаття 14 Конвенції забороняє дискримінацію за будь-якою ознакою при користуванні визнаними в ній правами та свободами. Хоч принцип недискримінації виступає як засіб забезпечення рівності, саме послідовна реалізація принципу недискримінації в юридичних практиках та інституціях є основним фактором, що свідчить про наявність у правовій системі справедливого балансу між вимогами формальної і фактичної рівності можливостей [3, с. 22-24].

Лі Вейвей розглядає принципи недискримінації та рівності як позитивне та негативне вираження одного й того ж самого поняття [8], тоді як Дж. В. Фрідман - як допоміжне поняття в межах принципу рівності, вважаючи, що дискримінація є незаконною, коли порушує принцип рівності [8].

В Україні основним нормативно-правовим актом, що розкриває законодавче визначення дискримінації та встановлює основні засади боротьби з дискримінацією в різних сферах, є Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 р. [2]. Ст. 1 цього закону закріплює, що дискримінація - це ситуація, за якої особа та/ або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного й соціального походження, громадянства, сімейного й майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі - певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами й свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними й необхідними. Цим Законом встановлено перелік ознак, за якими заборонена дискримінація, серед яких є ознака - за місцем проживання.

У своєму дисертаційному дослідженні О. Бацук надає визначення терміну «дискримінація», як безпосереднє чи опосередковане, усвідомлене обмеження у визнанні, реалізації або

користуванні основоположними суб'єктивними правами індивіда, так само й надання необґрунтованих привілеїв і переваг особі/групі осіб за певною персональною ознакою, що призводить до реального стану невілювання засад верховенства права та правової рівності.

На його думку, характерними ознаками дискримінації є: а) виникає за навмисно створеної ситуації, що сприяє невизнанню, недотриманню, обмеженню в реалізації прав і свобод людини та громадянина, передбачених міжнародним і вітчизняним законодавством; б) підставою до вчинення дискримінаційних дій є наявність індивідуальних ознак у особи, за якими вона відноситься до певної соціальної групи; в) порушує принцип рівності конституційних прав і свобод людини та громадянина; г) залежно від виду вчинених протиправних дій передбачає притягнення винної особи до адміністративної, кримінальної чи цивільно-правової відповідальності, а також відшкодування матеріальної шкоди та моральної шкоди, завданих унаслідок дискримінації.

Таким чином, проаналізувавши деякі теоретичні аспекти нормативної бази та погляди науковців, ми можемо сформулювати власне бачення щодо сутності принципу недискримінації у забезпеченні прав людини правоохоронними органами, який полягає в тому, що всі громадяни мають бути рівними перед законом та мати однаковий доступ до захисту прав та правосуддя, без будь-якої форми дискримінації. Цей принцип вимагає, щоб правоохоронні органи діяли справедливо, безпристрасно та безупинно, незалежно від особистих характеристик чи інших особистих факторів громадян.

Це означає, що правоохоронні органи повинні реагувати на всі порушення прав людини та злочини однаково, незалежно від расової або етнічної приналежності, статі, релігії, соціального статусу, орієнтації, віку чи інших особистих характеристик осіб. Принцип недискримінації передбачає також недопущення будь-яких форм неправомірної чи непропорційної обробки громадян з боку правоохоронних органів.

Застосування цього принципу в роботі правоохоронних органів є важливим для підтримки правової держави, забезпечення прав та свобод громадян, підвищення довіри до правоохоронних структур і підтримки справедливості та рівноправ'я в суспільстві.

Здійснення правоохоронної діяльності на пряму корелюється з реалізацією державної антидискримінаційної політики України як важливої

складової правової політики та базового елемента національного механізму забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина. Вказана робота має системний характер із залученням низки суб'єктів владних повноважень у сфері запобігання та протидії дискримінації, а також співпраці із зацікавленими громадянами та інститутами громадянського суспільства [4, с. 154].

Таким чином, здійснення правоохоронної діяльності на пряму взаємодіє із реалізацією державної антидискримінаційної політики України через кілька ключових моментів:

– Захист прав громадянб. Правоохоронні органи забезпечують захист прав громадян, у тому числі від дискримінації, шляхом реагування на порушення та надання допомоги постраждалим.

– Попередження дискримінації. Через свою діяльність, правоохоронці сприяють попередженню випадків дискримінації шляхом надання консультацій, проведення профілактичних заходів та реагування на ознаки можливої дискримінації.

– Реагування на злочини з ознаками дискримінації. Правоохоронні органи вживають заходів для розслідування та припинення злочинів, які мають ознаки дискримінації, тим самим забезпечуючи справедливість та захист прав кожного громадянина.

– Співпраця з громадськістю та органами влади. Правоохоронні органи співпрацюють з громадськістю та органами влади для впровадження антидискримінаційних заходів, розвитку свідомості щодо прав людини та виконання законів щодо недопущення дискримінації.

Відповідно, головними напрямками запобігання та протидії дискримінації у правоохоронних органах є: 1) зовнішній напрям - визначення і покращення ключових аспектів із забезпечення вчасного довиконання міжнародно-правових зобов'язань та міжнародних договорів України у сфері реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина, протидії дискримінаційним проявам у суспільстві, а також щодо продовження сталого реформування правоохоронної сфери, які викладені у низці вітчизняних стратегічних документів, планів їхньої реалізації та інших подібних документах; 2) внутрішній напрям - базований на міжнародно-правових стандартах з прав людини та провідних практик організації поліцейської діяльності, розвиток адміністративно-правового масиву з питань запобігання та протидії дискримінації в правоохоронних органах [5, с. 22].

До основних аспектів застосування цього принципу, на наш погляд можна віднести:

– по-перше, рівність перед законом, тобто усі громадяни мають бути рівними перед законом та мати однакові права та обов'язки;

– по-друге, захист прав і свобод, а саме правоохоронні органи повинні гарантувати захист прав та свобод кожної особи, незалежно від її особистих характеристик;

– по-третє, професійне ставлення, що полягає у тому як правоохоронці повинні вести себе професійно, об'єктивно та безупинно, уникаючи будь-яких форм пристрасті або упередження;

– по-четверте, попередження дискримінації. А отже, правоохоронні органи повинні вживати заходів для попередження випадків дискримінації та вчасного реагування на них.

Висновок. Таким чином, враховуючи вищезазначене, ми пропонуємо для запобігання та протидії дискримінації у правоохоронних органах вжити заходів щодо сворення антидискримінаційних політик, а саме розробка та впровадження внутрішніх правил та правоохоронних стратегій, які забезпечують рівність і недискримінацію у всіх сферах діяльності правоохоронців.

Також, навчання та підвищення кваліфікації, відіграють важливу роль і потребують проведення тренінгів, семінарів та навчальних курсів для правоохоронців з питань недискримінації, що допомагає покращити їхні знання та навички у цій сфері.

Наступним заходом є моніторинг та аналіз, який включає в себе систематичне вивчення випадків можливої дискримінації у діяльності правоохоронних органів з метою виявлення системних проблем та прийняття заходів для їх вирішення.

Безперечно, співпраця з громадськістю, також допомагає у встановленні взаємодії з громадськими організаціями та активістськими групами, які борються за права та свободи людини, для спільної роботи над попередженням та протидією дискримінації.

І на особливу увагу, заслуговують внутрішні процедури та механізми, які сприяють попередженню та реагуванню на випадки дискримінації серед персоналу та в роботі організації загалом.

Ці напрями спрямовані на підтримку принципів справедливості, рівності та недискримінації

у діяльності правоохоронних органів та сприяють побудові довірливих відносин між правоохоронцями та громадянами.

Література

1. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. № 995_015. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.

2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5207-VI / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 412.

3. Погребняк С. Роль принципу недискримінації в загальній концепції рівності. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 3 (50). С. 23-34.

4. Башук О.Р. Адміністративно-правові засади протидії проявів дискримінації дільничними офіцерами поліції в Україні : дис ... док. філософії зі спеціальності 081 Право. Національна академія внутрішніх справ. Київ. 2022. 220 с.

5. Панкевич О. Заборона дискримінації: деякі загальнотеоретичні й філософсько-правові аспекти інтерпретації (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 3 (78). С. 20-31.

6. Запобігання та протидія дискримінації в Україні: Посібник для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. К.: Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні, 2014. 74 с.

7. Христова Г. Позитивні обов'язки держави у сфері протидії дискримінації. *Вісник Національної академії правових наук України*. Харків, 2013. № 4. С. 11-20.

8. Мороз Ю. К. Принцип недискримінації: поняття та співвідношення з принципом рівності. *Наукові записки. Юридичні науки*. Том 168. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c6a38235-8ba4-4dde-8b79-6a9d4f283e51/content> (дата звернення 10.05.2024 р.)

Свічкарьова Я. В.,

orcid.org/0000-0002-6245-2526

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри трудового права

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого